

Recenzi zpracovala Miluše Kubíčková

Sto let od vzniku sociálního impulsu

V říjnu r. 2005 jsme v Praze v anthroposofické společnosti vyslechli zajímavou přednášku Ulricha Roesche, člena vědecké sekce sociální trojčlennosti v Goetheanu. Souviselo to se stým výročím vzniku sociálního impulsu, tématu velmi důležitého, zároveň i tragického.

Rudolf Steiner se dostává přes studium přírodní vědy a goethovskou metodu poznání i Schillerových způsobů myšlení k osobitému pojetí svobody člověka. (viz Filosofie svobody). O sociální trojčlennosti publikuje první myšlenky v článku z r. 1883 „Papežství a liberalismus“. Za pravdivé pokládá to, co sami poznáváme, abychom mohli žít v takovém pořádku, který si sami dáme. Sociologický základ nového pohledu na uspořádání společnosti dává odpověď na otázku: kam společnost směřuje, zda kupředu nebo zpátky. Kupředu směřuje, podporuje-li individuální vývoj člověka a nestojí nad ním. Jde tedy od kolektivu k individualitě.

Na zlomu 19/20 stol. odchází Rudolf Steiner z Výmaru do Berlína, centra umělecké avantgardy, mezi níž se pak pohybuje. V člancích komentuje literární a dramatický život. Setkává se i s lidmi zaměřenými na sociální otázku, např. se sociálními demokraty Rosou Luxemburgovou a otcem Karla Liebknechta. Ten založil školu pro vzdělávání dělníků, kam vstupuje i nemarxista Steiner. Bylo obdivuhodné, že dělníci přes den pracující až 10-12 hod., měli ještě zájem večer se vzdělávat! Chtěli zřejmě vědět více, aby pomohli společnosti posunout kupředu. Marxistické přednášky pro ně byly příliš abstraktní, zatímco Steinerův přednes je oslovil. Vedl je k tomu, aby se dokázali sami vyjádřit to, co je zaujalo. V důsledku stoupající obliby byl Steiner zván na další dělnická setkání, mimo jiné na sjezd tiskařů, kteří jej poslouchali v počtu 7 tisíc ve velkém cirkusovém stanu. Přestože Rudolf Steiner tuto činnost pokládal za své poslání, musel ji po 5 letech nedobrovolně ukončit, protože nepřednášel v duchu marxismu. Něco bylo přerušeno, co sám přerušit nechtěl, jak napsal v dopise své budoucí manželce.

V téže době byl pozván do theosofické knihovny, kde se scházela berlínská smetánka, pravý to opak dělnického prostředí. Přednášky i zde byly dobře přijaty a tak mu byla nabídnuta funkce sekretáře theosofické společnosti. Rudolf Steiner hned na začátku této své působnosti upozornil, že bude přednášet pouze vlastní poznatky, nikoli z pohledu theosofie příliš orientované na indickou spiritualitu. Vládl zde duch A.P. Blavatské a indického centra v Madrasu. Presidentkou společnosti byla Anna Bessantová, osobně zainteresovaná v sociálních otázkách. V důsledku nebezpečí, že posluchači by mohli při svých zápisech původní Steinerovy myšlenky zkreslit, začaly se projevy stenografovat. Takto se zachovaly v průběhu přednášek vzniklé základy anthroposofie, publikované později v knize Theosofie a průběžně v časopise Lucifer, později Lucifer - Gnosis (šlo nikoli o nositele tzv. luciferské podoby zla, ale o původního nositele vědění, světlohoše). Vjiném, v pořadí 3. článku Rudolf Steiner upozornil, na Adama Smitha, zakladatele myšlenky o produktivnosti dělní práce. Smith svůj tehdy moderní impuls však podepřel zastaralými myšlenkami: za práci musí každý dostat mzdu, kapitál má být soukromý a hnací silou k získání zisku je nezbytný egoismus (na to navazuje dnešní neoliberalismus).

V letech 1904–5 se rodí teorie duchovní cesty člověka, jejímž cílem neměla být osobní blaženost, ani pouhý zájem jedince, ale impuls k osvobození všech bytostí.

Člověk měl být připravován k převzetí osobní odpovědnosti ve společnosti. Počet zájemců o Steinerovy myšlenky presentovaných v přednáškách a v časopise roste. Sekce jím vedená se mohutně vyvíjí. V článku „Theosofie a sociální otázka“ zformuloval R.S. základní sociální zákon, v němž došlo ke svébytnému spojení duchovní a sociální otázky.

Zájem o tuto problematiku byl ovšem spíše teoretický, u theosofů chyběla vůle rozvíjet a uplatnit Steinerovo pojetí, který se proto v tomto směru dále nepokračovat. Uvědomil si, že hospodářská sféra nedokáže podpořit pravdu, nenese-li pro ni zisk.

Steiner přichází s protikladným impulsem: hnací silou hospodářského života nemůže v žádném případě být egoismus, nýbrž hodnota práce samé: „Blaho společenství spolupracujících lidí je o to větší, čím méně jednotlivec si nárokuje výsledky svého výkonu, čím více z něj odevzdá svým spolupracovníkům a o co více jeho vlastní potřeby nejsou uspokojovány z jeho výkonu, nýbrž z výkonu druhých. Všechna zařízení uvnitř společnosti lidí, která tomuto zákonu odporují, musí při delším trvání někde vyvolat bídu a nouzi...“ (srpen 1906 v časopise Lucifer-Gnosis). Z toho vyplývá, že práce a mzda jsou dvě rozlišné skutečnosti.

Nejen pro Rudolfa Steinera, ale pro lidstvo vůbec bylo tragické, že jeho impulsy většina v theosofické společnosti nepochopila. A proto ji opouští a zůstává se svou ideou sám. Chápali je však dělníci, zvláště v jižním Německu, kde je zván do mnoha továren. Ohlas se odráží v četných peticích, které dělníci podepisují. Současně však přibývá i odpůrců, jsou jimi marxisté a podnikatelé. Ti rozpoutali kampaň pod heslem „nenásledujte bolševického žida“. Steiner v této jaksi už znesvěcené činnosti nepokračoval. Svoje síly věnoval založení školy pro dělnické děti, kde se vyučovalo podle jeho pedagogických impulsů. Byla nazvána waldorfskou podle jména majitele továrny podporujícího vznik školy.

Podle Ulricha Roesche smyslem proč byla objevena myšlenka sociální trojčlennosti bylo zjistit, v jaké síle žije v lidech a především u anthroposofů tzv. michaelický impuls. Ti většinou naslouchali se zájmem Steinerově výzvě spojit duchovní cestu se sociálními problémy, ale nebyla zde vůle promítnout to do činů. Michaelický impuls bude opravdu žít až se v lidech probudí aktivní síly! Michael jako duch tohoto času nabádá lidstvo k úsilí vypořádat se s překážkami, které stojí v cestě lidskému vývoji. (Není náhodou, že se v dalším roce hodlají v Goetheanu zabývat tímto vážným problémem ve všech sekcích Svobodné vysoké školy duchovní vědy. Směřování k duchu a řešení naléhavých každodenních problémů se musí propojit, to je smysl další cesty anthroposofie.)

Jako lidé neseme svoje schopnosti z minulosti v podobě vlastního duchovního bohatství. Naopak způsob jak spolupracujeme při tvorbě hodnot směřuje do budoucnosti. Mezi tím leží náš přítomný pozemský úkol: pracovat na mezilidských vztazích, úkolu pro svět velmi důležitém. Každý člověk má právo na důstojný život. Jeho osud se však nenaplní, dokud bude mzda vázána na práci a práce bude zbožím.

Ve 4. kulturní vývojové etapě lidstva byla práce tributem, povinností otroka. V 5. etapě, v níž žijeme se stala zbožím a teprve v budoucí 6. etapě, kdy už má být lidstvo ekonomicky soběstačné se práce stane dobrovolnou obětí, službou. Egoistický motiv k práci je brzdou vztahu k druhému člověku. Odpadne-li, projeví se to ve změněných mezilidských vztazích. V r. 1905 ve veřejné přednášce Rudolf Steiner mluví o nezbytnosti bratrství: „Ten, kdo usiluje o duchovní bádání, ví, že skutečné poznání duchovního světa musí vést k bratrství, neboť nejušlechtilejším ovocem hlubokého vnitřního poznání je právě toto bratrství...“

Dle prognosy má být v Německu až 50 % lidí bez zaměstnání. Tento hrozící nárůst nezaměstnanosti by bylo možné vyřešit oddělením práce od mzdy. Ovšem i sebelepší myšlenka může být zasazena do špatných myšlenkových kontextů (jako u A. Smithe)

Proto platí, že nelze být pravým revolucionářem bez nového živého, organického, pohyblivého myšlení, které odpovídá potřebám současného světa a které umožňuje duchovní věda anthroposofie. Ovšem ta bude mít své opodstatnění jenom tehdy, když se promítne do praktického života. Je také nezbytné stále bdít nad metodami, jak duchovní vědu uplatňovat, aby nebyla porušována svoboda myšlení násilným přesvědčováním, poučováním, poručňikováním apod. V oblasti kulturně duchovní musí zůstat vůdčí ideou svoboda! Duchovní sféra je výsledkem lidských schopností, které se vyvíjely v minulých životech jedinců. Uplatňují se a dále rozvíjejí jak v hospodářském životě, tak ve vzdělávání, ve výzkumu apod. Způsob, jak spolupracujeme vytváří naši budoucnost. Proto idea bratrství jako výraz opravdových lidských vztahů by měla být cílem všeho současného usilování.

(Sociální trojčlenností je myšleno rozčlenění struktury společnosti do tří rovnocenných, ale vzájemně se ovlivňujících oblastí. Každá oblast je samostatná a plní určitý duchovní cíl, který odráží potřeby lidského společenství. Z těchto cílů vycházela velká francouzská revoluce aniž jich bylo dosaženo. Rudolf Steiner rozpoznal jejich objektivní platnost a vztah ke třem základním článkům společenství lidí. Ke znázornění vztahů tří oblastí poslouží nejlépe tři kruhy , neboť žádná z nich není méně důležitá. V oblasti kultury a duchovního života má být vůdčí ideou svoboda. V oblasti právní a politické vůdčí ideou má být rovnost. V oblasti ekonomicko- výrobní má vládnout idea bratrství. Princip sociální trojčlennosti se může uplatňovat v jakémkoli společenství, kde lidé pospolu žijí a spolupracují, tedy i v menších sociálních celcích, např. ve škole, v podniku, ale i v rodině apod.)

Přednášející upozornil na nejmenovanou firmu v Německu jako příklad uplatňování sociální trojčlennosti. O zkušenostech majitel informuje veřejnost prostřednictvím medií. Zpracoval podnětnou studii, z níž vyplývá, že je možné vyřešit hrozící nezaměstnanost, když se využijí stávající zdroje a uplatní se princip sociální trojčlennosti. Za tento svůj společenský přínos obdržel profesuru.

Rozpor mezi tzv. hospodářským růstem v západních zemích a rostoucí nezaměstnaností je důsledkem toho, že tři vůdčí ideje jsou v současné kapitalistické struktuře nerovnoměrně rozloženy. Především svoboda je spojena s výrobně ekonomickou sférou, v níž pak musí být nutně hybnou silou osobní zájem, tedy sobectví, pravý opak bratrství, jak to vyžaduje princip sociální trojčlennosti. Teprve až odpadne egoistický důvod k práci, stane se ona sama motivem.

Recenzi zpracovala Miluše Kubíčková

S věcnou návazností na téma sociální trojčlennosti referoval v Obci křesťanů Gerhard Schuster z IG-Eurovision ve Vídni (Iniciativní společnost Eurovize). IG začala pracovat, co do myšlenkové posloupnosti, koncem 60 let. Jejím cílem od začátku bylo reagovat na palčivé otázky v dění Evropy a světa využíváním nových myšlenkových impulsů. V tomto smyslu se snaží podchytit všechny progresivní iniciativy občanské společnosti. Ve spojení s řadou intelektuálů se podařilo založit v Německu v Achbergu centrum směřující k vypracování občanského konventu (rady) EU 21. V r. 1968 navázali kontakt i s českými intelektuály, kteří patřili k nositelům Pražského jara, např. s Jiřím Pelikánem, Otou Šikem, Radovanem Seluckým apod. Tématem 80. let pak byly otázky přímé demokracie, potom sjednocení Evropy a nyní

je hlavním úkolem angažovanost při tvorbě ústavy, která by vznikla z iniciativ občanské společnosti, nikoli pouze z byrokratického centra. Oživujícím myšlenkovým zdrojem tohoto úsilí je od začátku anthroposofický impuls sociální trojčlennosti formulovaný ve svých základech právě před sto lety Rudolfem Steinerem. Nešlo pouze o formulaci něčeho vyspekulovaného, ale o objev objektivní sociální zákonitosti týkající se struktury lidského společenství. Platí proto stejně jako zákony přírodní. Trojčlenné uspořádání společnosti do tří oblastí, spojené s třemi základními hodnotami, vůdčími idejemi (svoboda, bratrství, rovnost) francouzské revoluce, v podstatě odpovídá obsahu socialismu. V jeho původním pojetí i v pokusu o jeho realizaci však chybělo něco podstatného, co přináší právě anthroposofie: že cílem je svobodná individualita vědomého člověka a formy realizace by tento cíl měly respektovat. Společnost se tedy nesmí stavět nad individuum. Ovšem idea svobody, která se má uplatnit v kulturně duchovní oblasti, musí být v oblasti ekonomické nahrazena bratrstvím, nemá-li docházet k neřešitelným problémům, jakých jsme dnes svědky. Je proto nutné správně pochopit historické požadavky a též je správně myšlenkově uchopit.

Na souvislost sociální trojčlennosti s křesťanstvím, zvláště v důsledku předpokládaných bratrských vztahů ve výrobně-hospodářské sféře, upozornil anthroposof J.E. Lauer v pojednání o křesťanských svátcích. Mezi ně zahrnuje podzimní svátky Michaela, duchovního rádce této doby. Legenda o boji Michaela s drakem, kterého nezabil, ale spustil dolů do světa, je výzvou, abychom v boji s ním, se zlem pokračovali my lidé. Skutečnost, že duchovní hodnoty jsou stále více zatlačovány do pozadí, je v rozporu s úkoly této michaelské doby. Stále bující materialistický intelekt sice v hospodářské oblasti dosáhl progresu, ale v celkovém uspořádání společnosti je něco nezdravého. Vztahy mezi lidmi jsou rozporuplné a práce se stává zbožím. Intelekt je třeba zduchovnit a odhalit pravou podstatu současných sociálních problémů. Hlavním cílem proto musí být tvorba nových mezilidských vztahů, které odpovídají tomu, co Rudolf Steiner nazval bratrstvím a o čem již před 200 lety bájl F.Schiller a pěla Óda na radost.

Dnes v Evropě vrcholí 60 let integračního procesu. Ovšem v návrhu nové ústavy EU se o správných vztazích v lidské spolupráci nemluví. Tlustá kniha se sice o některých hodnotách zmiňuje, nikoli o těch podstatných.

IG se sídlem v Achbergu a ve Vídni usiluje vytvořit podmínky pro alternativní ústavu, kde by se měly zakotvit zásady sociální trojčlennosti. IG navazuje na trend, který se objevil po 2. světové válce a vyústil do tzv. Rady Evropy. Plodem její činnosti je mimo jiné Úmluva o lidských právech. Následovala pak ještě řada praktických námětů k řešení hospodářských otázek, týkajících se např. uhlí a oceli. V 90. letech se dostalo na pořad evropské sjednocení, a to nejen hospodářské. Do tohoto proudu se řadí i IG-Eurovision. Již bylo vypracováno Memorandum a ke spolupráci jsou nyní vybízeny občanské iniciativy. Je jim kladena tato otázka: Jak můžeme spolupracovat na utváření naší společné sociální budoucnosti ve sjednocené Evropě, a to platným, účinným způsobem?

Jedná se vlastně o třetí cestu, jak utvářet společnost nikoliv na principech kapitalismu s jeho individualistickou morálkou sobectví, ale ani na principech socialismu, pokud by byl ochuzen o respekt k individualitě každého člověka a o pravé bratrství.

Dosáhnout žádoucího cíle je možné jenom za předpokladu, že ústava bude odpovídat historicky utvářeným potřebám doby a demokratickým principům. K tomu bude třeba mnoha poučených lidí.

Druhý den po přednášce se sešla malá iniciativní skupina zájemců spolupráci.

G.Schuster navázal na poslední větu z předchozího dne , že bude třeba mnoha, ale poučených lidí. Tím položil důraz na nezbytnost, aby správným krokům předcházelo správné myšlení, které se neobejde bez studia. Nesmíme promarnit čas, který máme nyní k dispozici, když se po neschválení návrhu ústavy ve Francii a v Holandsku odložil termín přepracování návrhu ústavy do r. 2009. Připomenul, že Rudolf Steiner, který před sto lety lidstvu zanechal objev principu sociální trojčlennosti předpokládal, že jeho impuls bude dále rozvinut do podoby sociologické teorie. O to se již pokusil anthroposoficky orientovaný společenskovědní badatel Wilhelm Schmudt, autor několika významných publikací, vydávaných také v Goetheanu. Poslední kniha tohoto autora - s předmluvou Wilfrieda Heidta a Ulricha Roesche – „ Erkenntnisuebungen zur Dreigliederung des sozialen Organismus“ nám byla přenechána s výzkou, abychom se pokusili ji přeložit a prostudovat. Předmluva je již přeložena Václavem Jakubcem, opisuje se na počítači v naději, že bude zveřejněna . GI zpracovala pracovní texty tzv. Memorandu a Oběžník z června r. 2005. Oba dokumenty vycházejí ze Schmudtových myšlenek, tedy z teorie sociální trojčlennosti.

Obracíme se na aktivisty rezonující s myšlenkami Rudolfa Steinera i jeho pokračovatele Wilhelma Schmudta s žádostí o pomoc s překladem pracovních textů i celé knihy! Zároveň i na studenty, kteří by měli zájem materiály použít k diplomovým či doktorantským pracem, případně sociology s možností dalších výzkumů.